

УДК 862.659+327.8

Проблеми безпеки інформаційного розвитку людства

Денис Кіслов,

кандидат політичних наук, докторант Національної академії державного управління при Президентові України, доцент кафедри маркетингу та реклами, Київського національного торговельно-економічного університету

Розглядаються проблеми формування безпеки інформаційного розвитку людства в умовах глобальних економічних, соціальних і політичних трансформацій. Аналізуються загрози світовим і національним інформаційно-комунікаційним системам, а також показано вплив на них кризових явищ сучасності. Пропонується формування теоретичних основ медіабезпеки на базі класичних праць з філософського осмислення феномена інформації в ХХ сторіччі.

Ключові слова: безпека, загрози, інформація, інформаційний суверенітет, інформаційний простір, інформаційні війни, мас-медіа, медіатероризм, політична безпека, трансформації, розвиток.

The problems of forming an information development security in the context of global economic, social and political transformations are discussed in article. The threats to global and national information and communication systems are analyzed as well as impact of modern crisis events on them is shown. Formation of the media security theoretical foundations based on classic works on philosophical reflection on the phenomenon of information in the twentieth century is offered.

Keywords: security, threats, information, information sovereignty, information space, information wars, media, media terrorism, political security, development, transformation.

Рассматриваются проблемы формирования безопасности информационного развития человечества в условиях глобальных экономических, социальных и политических трансформаций. Анализируются угрозы международным и национальным информационно-коммуникационным системам, а также показано

влияние на них кризисных явлений современности. Предлагается формирование теоретических основ медиабезопасности на базе классических работ по философскому осмыслению феномена информации в XX веке.

Ключевые слова: безопасность, информация, информационные войны, информационный простор, информационный суверенитет, мас-медиа, медиатерроризм, политическая безопасность, развитие, трансформации, угрозы.

Глобальна експансія Інтернету; загострення постійно-перманентних конфліктів навколо Всесвітньої Мережі, особливо між тими, хто має права на інтелектуальну власність, насамперед, на аудіо- й відеопродукцію, і тими, хто є активним прихильником вільного розповсюдження будь-якого контенту в глобальних мережах; факти все більш винахідливих та зухвалих форм комп'ютерних крадіжок та злочинних дій у банківській справі й фінансових структурах; зростаюча активність хакерів та винахідників комп'ютерних вірусів, які в змозі перетворити приватні та державні й корпоративні комп'ютерні системи або в своїх слухняних роботів (ботів), або вивести з ладу, цілком блокувати урядові та силові технічні комплекси й інфраструктури; виникнення медіатероризму та мережевих воєн – все це та багато інших, не менш загрозливих і вражаючих факторів, є достатнім, щоб проблеми осмислення, протидії та нейтралізації цих нових загроз і викликів в інформаційній сфері діяльності людства виходили б на перший план заходів і засобів безпеки інформаційного розвитку.

Швидкий розвиток інформаційно-комунікаційної сфери діяльності людства загострив вже існуючі та викликав нові соціальні та політичні протиріччя світової цивілізаційної системи взагалі й, особливо, її регіонально-континентальних підсистем. Одночасно наукове осмислення цих процесів та їх неоднозначних наслідків відбувається значно повільніше, що суттєво гальмує профілактичні, захисні, регулюючі та нормативно-правові заходи міжнародного та національного вимірів. Отже, зростають правова, політична й психологічна невизначеності та розбіжності у розвитку світового соціуму взагалі й окремих націй, верств і груп населення планети зокрема. Це обумовлено, наприклад, такими явищами як: цифрова нерівність, інформаційні та мережеві війни, медіатероризм тощо.

Неоліберальна ринкова модель економічного розвитку, що стала домінуючою в світі, дала поштовх народженню та поширенню впливу широкого кола нових світових гравців, у тому числі медіамагнатів, які мають у власності засоби масової інформації та комунікації й втілюють через них свої особисті егоїстичні й корисливі інтереси або кланові й корпоративні інтереси транснаціональних компаній та інших наддержавних і приватних структур, що принципово відрізняються від національних інтересів як окремих держав, так і націй, і народів. Це, в свою чергу, підносить на

вищий рівень боротьбу за новий світовий порядок та майбутні моделі розвитку людства, за домінуючий контроль над інформаційними, природними, людськими, інтелектуальними та іншими ресурсами на планеті. Нові методології інформаційного протиборства, використання засобів політичного й психологічного маніпулювання виводять минулі традиційні суперечки в їх теоретичному та практичному вимірах на новітні форми міжнародної та внутрішньої національної боротьби через застосування в якості домінуючих не бойових дій, а інноваційних методів широкомасштабних та довгострокових інформаційно-психологічних операцій, які вдало використовують в цих цілях мас-медіа, Інтернет, мобільний зв'язок тощо. Інформаційні ресурси держав, їх інформаційний простір стали об'єктами нападу постійних та перманентних зовнішніх атак та інших спроб зламу інформаційного суверенітету націй чи введення його під контроль власників-гравців (акторів) світової політичної арени.

Світова системна криза фінансово-економічного спрямування підсилила, в свою чергу, кризу системи ієрархічних державних структур традиційного управління соціальними процесами, що розпочалася ще в ХХ ст. Під тиском масової та нової мережевої культури значно послабилася потенційна можливість захисту інформаційного суверенітету та інформаційного простору більшості країн світу через брак власних економічних, фінансових, управлінських, інтелектуальних та інших внутрішніх ресурсів або через невміння й небажання оптимально їх використовувати.

Аналіз сукупності методологій, технологій, механізмів, інструментарію та прийомів ведення сучасних інформаційних, мережевих, мас-медійних воєн і окремих цілеспрямованих інформаційно-психологічних операцій, що використовують проти деяких країн, вказує на велике розмаїття існуючих та практично реалізованих розробок, які постійно поповнюються новітніми комбінаціями та збагачуються останніми досягненнями інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій. В той же час розробка систем та методів захисту й протидії стратегіям і тактикам інформаційних та мережевих воєн з їх величезним арсеналом прийомів оновлюється дуже повільно. Такі засоби захисту інформаційного простору країн залишаються майже незмінними впродовж десятиріч. Політичні, наукові та медійні спрямування й розробки повинні бути націлені на підсилення арсеналу захисту та на протидію різним засобам інформаційної агресії.

Стрімкий і необмежений вихід на глобальні рівні застосування широкого розмаїття джерел генерації інформації, розбудови інформаційних продуктів та формування інформаційних потоків при розбалансованості інтересів, намірів, цілей і прагнень численних власників (медіамагнатів) призводить до дестабілізуючих та дезінтегруючих впливів на свідомість масових аудиторій світової спільноти, заважає консолідації зусиль для підтримки миру; економічної, політичної, екологічної та медійної міжнародної безпеки. В наш час залишаються рівно вірогідними і, навіть,

прямо протилежними один одному сценарії та тенденції подальшого розвитку подій на світовій політичній арені. Намагання передбачити та описати до яких саме наслідків політичного, соціального, економічного та культурного роду життєдіяльності суспільства приведуть зміни комунікативного досвіду сучасного людства поки що будуть заздалегідь помилковими, кон'юнктурними або невдалими. Альтернативою таким некоректним прогнозам, які, як правило, не здійснюються, може бути звертання до творчого здобутку видатних мислителів ХХ ст., у чиїх працях уже була спроба пошуку методів подолання вузьких світосприймаючих горизонтів розвитку соціуму за останні 50–70 років [1, с. 4].

Проблемам становлення нової філософії моралі, діалектики освіти та науки, осмисленню ролі та значення медіа, як засобу поширення можливостей людини в сучасних їм умовах, присвячені, наприклад, класичні праці таких представників філософського мислення як Теодор В. Адорно, М. Хоркхаймер [2, 3] та Маршалл Маклюен [4, 5]. Як відомо, сфера наукових інтересів Т. Адорно не була обмежена тільки філософією, після Другої світової війни він став одним із провідних соціологів Німеччини. В поняттях та термінах дискурсу того часу комунікативна стратегія Т. Адорно може бути охарактеризована такою, яка починає складатися в наш час серед частини сучасних дослідників інформаційно-комунікаційних технологій. Ця стратегія у дуже стислій формі може бути визначена як націленість на продукування та генерування „мультиагентного” середовища взаємодії учасників процесу комунікації [1, с. 27]. В принципі – це стратегія введення адресата тексту в ініційований автором процес мислення на правах його співучасника, співавтора тощо, а не пасивного реципієнта. Тобто, це технологія формування середовища активно взаємодіючих індивідів, яка їх максимально стимулює в якості самостійного агента знання та дії. Такий метод формує критичне мислення індивіда, яке вельми потрібне сучасним користувачам Інтернету та інших мас-медіа. Отже, випереджаючи на десятиріччя Т. Адорно сформулював парадигму сучасної співпраці в Інтернеті, наприклад, у Вікіпедії. Таким чином, цей факт вказує на правильну оцінку пріоритетного вектора трансформаційних змін у сфері комунікативної взаємодії індивідів в контексті сучасних соціальних відносин [1, с. 28]. Наступний принцип Т. Адорно щодо відстоювання своїх філософсько-світоглядних позицій в засобах масової інформації через вищезгадану комунікаційну стратегію теж є правильним і тому може бути використаним у доведенні в середовище Всесвітньої Павутини гуманістичних, антитерористичних позицій у якості протидії розповсюдженню антилюдських та злочинних ідей, намірів тощо.

Наукові праці М. Маклюєна щодо стилю, форми виконання та сутності теж випереджали свій час і вказували на синтезований взаємозв'язок текстового та аудіовізуального компонентів, який став визначальною (конститутивною) ознакою для середовища сучасних цифрових інформаційно-комунікаційних технологій. Життєвий шлях М. Маклюєна

розпочався в липні 1911 р. в м. Едмунд (Канада), визнання як фахівця в галузі філософії та соціології комунікацій прийшло до нього через 40 років. В 1961 р. вийшла його найбільш відома праця „Галактика Гутенберга. Типографічна людина”, в 1964 р. – „Розуміння медіа. Зовнішнє поширення людини”. Після цього в університетському середовищі мас-медіа США визнали й почали популяризувати погляди М. Маклюена. Згодом він став одним із самих „яскравих і впізнаних фігур екранної поп-культури” [1, с. 35]. Його навіть назвали „пророком із Торонто”.

У „Галактиці Гутенберга” важливими є не тільки специфіка та історико-філософські особливості комунікаційного досвіду до початку другої половини ХХ ст., що є повністю актуальними і в наш час, але й форма та методологія викладання складного теоретичного матеріалу. В цій роботі предметом аналізу є зміни структури комунікаційного досвіду людини, але вже обумовленого розвитком електронних технологій. Головною ідеєю книги „Розуміння медіа” є центральна теза та лейтмотив усього її змісту: „медіум – це меседж”, тобто, автором визначена констатація факту кардинальної трансформації структури комунікаційного досвіду людини за сучасних умов розвитку, що веде до зміни акцентів зі змісту комунікаційного акту на сам процес цієї медіації.

Отже, модель комунікації епохи модерну, що була орієнтована на раціонально структуровані знання, які адекватно засвоюються будь-яким людським інтелектом, переходить в епоху постмодерну в елемент засобу комунікації, тобто у проміжне положення комунікаційного акту, яке тільки допомагає досягненню мети спілкування та встановленню медіативного контакту між учасниками комунікаційного процесу. М. Маклюен у формі твору, який був адекватним ментальності масового американського читача, представив електронні технології спілкування як етап „поширення та продовження нервової системи людини”, що становить закономірне продовження минулого етапу „поширення та продовження фізичних можливостей людини” [1, с. 71]. Такий прийом дозволив М. Маклюену затвердитись у репутації найбільш видатного теоретика мас-медіа на південноамериканському континенті другої половини ХХ ст. В Європі таке визнання прийшло до нього значно пізніше.

Якщо продовжити одну з основних думок М. Маклюена щодо центрального місця зорового сприйняття людиною оточуючого середовища через лінійну послідовність переходу від фонетичного алфавіту до текстового друку і пізніше до аудіовізуальної динамічної екранної інформації (телебачення, Інтернет, мобільний телефон), то можна припустити, що це поступово призведе до дискредитації та атрофії можливостей інших органів людської сенсорики. Тому напрямок подальшого інформаційно-комунікаційного розвитку за М. Маклюеном повинен бути спрямований на його „сенсорний баланс”. Так само, якщо продовжити його ідею розвитку нової культурної, соціальної та світосприймаючої ситуації в історії людства як стадії „глобального

села” (найбільш використовуваний ним термін), то з урахуванням усіх інноваційно-комунікаційних досягнень за минулі три десятиріччя (з 1983 р.), включаючи розвиток соціальних мереж, скайпу, блогів усіх різновидів, Вікіпедії тощо, то простежується аналогія з розвитком історичних „котлів цивілізації” (античності, Близького Сходу, Давніх Індії та Китаю). Тобто, розвиток віртуального середовища інформаційно-комунікаційних систем за цивілізаційним виміром нагадує стадії розвитку людства, починаючи з первіснообщинного устрою. Отже, віртуальна складова комунікаційного розвитку нагадує реально-історичний шлях людства, але в прискореному режимі (роки замість сторіч, десятиріччя замість тисяч десятиріч).

Якщо ж погодитись, що третя (сучасна) хвиля розвитку людства за Е. Тоффлером [6] ближче до першої хвилі, яка почалася з первіснообщинного устрою, ніж до другої хвилі, то в наступному десятиріччі XXI ст. віртуальна складова інформаційно-комунікаційного розвитку повинна пройти шлях від „віртуального середньовіччя, епохи Просвітництва, Нового часу”, тобто від комп’ютерної дикості, варварства до дійсно гуманітарного наукового прогресу і до злиття новітнього реального часу розвитку людства з віртуальним на рівні „гармонії та сенсорного балансу”. Саме тільки тоді після лінійно-послідовних попередніх етапів поширення і продовження фізичних можливостей та нервової системи людини може бути здійснене, по-перше, „поширення і продовження інтелектуальної розумової системи людини” технічними засобами за М. Маклюеном і, по-друге, досягнення реально-віртуальної гармонії й сенсорного балансу сприйняття інформації людиною. При цьому сама людина залишиться сполучною ланкою між реальною та віртуальною дійсністю, але до того часу вона повинна пережити „дитячі хвороби” комп’ютерних та інших залежностей, цифрової нерівності, інформаційних та мережевих воєн тощо.

Вказане вище не виключає всю сукупність ризиків такого розвитку згідно з песимістичними сценаріями прогнозистів розвитку людства. Подолання цих дисгармоній і є головним завданням в системах сучасного управління розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, яке повинно контролюватись і корегуватись громадянським суспільством, щоб проминути катастрофічні загрози для існування світового соціуму.

Один із шляхів – це подолання протиріччя між професійно організованими в технічному вимірі сучасними комп’ютерними засобами, що були розроблені в свій час для людини-оператора, та природними вимогами масового споживача. Тут у нагоді стають праці М. Вебера, присвячені професійності фахівців та інші твори класичної соціологічної думки XX ст. У сукупності з теоретичними доробками М. Вебера [7], а також Е. Аронсона [8], П. Бурдьє [9, 10] і Ф. Уйбстера [11] ці роботи можуть становити основу подальших наукових розробок щодо інформаційного розвитку та розв’язання інформаційно-комунікаційних протиріччя XXI ст. Разом з ними праці вітчизняних і російських вчених, таких як

В. Різун [12], Л. Матвеева [13], Д. Ольшанський [14], що стосуються психології мас, телебачення та інших видів мас-медіа можуть дати змогу вибудувати більш цілісну теоретичну базу щодо протидії негативному впливу на населення інформаційних загроз, викликів та агресій. Синтез цих теоретичних розробок повинен сприяти виробленню програмних положень управління процесом подальшого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та мас-медіа першої половини ХХІ ст.

Ключовим у розумінні залежності функцій політичної складової безпеки від розвитку інформаційно-комунікаційних технологій життєдіяльності сучасного суспільства, специфіки реалізації в його середовищі новітнього комунікаційного досвіду є процес осмислення своєрідності позитивних і негативних проявів соціокультурної ситуації нашого часу та з'ясування трансформаційних тенденцій цього феномена в умовах конкурентного розвитку всіх систем глобальної комунікації та забезпечення політичної безпеки мас-медіа. Аналізу загроз та викликів, що виникли на шляху розвитку мас-медіа та новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в глобальному вимірі присвячені праці вітчизняних дослідників: В. Бебіка, О. Білоруса, О. Зернецької та інших фахівців [15-18].

Висновки. Отже для забезпечення сталого соціально-політичного розвитку людства на всіх напрямках інформаційно-комунікаційної діяльності потрібні невідкладні консолідовані міжнародні зусилля при активній участі урядів провідних країн світу, насамперед, США, ЄС, країн БРІКС (Бразилія, Росія, Індія, Китай, Південна Африканська Республіка), авторитетних наднаціональних організацій, включаючи ООН, ЮНЕСКО, ОБСЄ та регіональних і континентальних об'єднань.

Література:

1. **Кузнецов М. М.** Опыт коммуникации в информационную эпоху. Исследовательские стратегии Т. В. Адорно и М. Маклюэна / М. М. Кузнецов ; Рос. акад. наук, Ин-т философии. – М. : ИФРАН, 2011. – 143 с.
2. **Хоркхаймер М.** Диалектика Просвещения. Философские фрагменты / М. Хоркхаймер, Т. В. Адорно. – М. – СПб. : Медиум; Ювента, 1997. – 311 с.
3. **Адорно Т. В.** Проблемы философии морали / Т. В. Адорно. – М. : Республика, 2000. – 239 с.
4. **Маклюэн М.** Понимание Медиа : Внешние расширения человека / М. Маклюэн. – М. – Жуковский : КАНОН-пресс-Ц; Кучково поле, 2003. – 612 с.
5. **Маклюэн М.** Галактика Гутенберга. Становление человека печатающего / М. Маклюэн. – М. : Фонд Мир ; Акад. проект, 2005. – 495 с.
6. **Тоффлер Э.** Третья волна / Э. Тоффлер ; [пер. с англ.]. – М. : ООО „Фирма”. Изд-во „АСТ”, 1999. – 432 с.

7. **Вебер М.** Избранное. Образ общества / М. Вебер. – М. : Изд-во Юрист, 1994. – 702 с.
8. **Аронсон Э.** Эпоха пропаганды : Механизмы убеждения, повседневное использование и злоупотребление / Э. Аронсон, Э. Пратканис. – [3-е изд.]. – СПб. : Прайм-Еврознак, 2003. – 381 с. – (Проект „Психологическая энциклопедия”).
9. **Бурдые П.** Практичний глузд / Пьер Бурдые ; [пер. з франц.]. – К. : Укр. центр культури, 2003. – 528 с.
10. **Бурдые П.** О телевидении и журналистике / П. Бурдые ; [пер. с франц.]. – М. : Фонд научных исследований „Прагматика культуры”, Институт экспериментальной социологии, 2002. – 159 с.
11. **Уйбстер Ф.** Теории информационного общества / Ф. Уйбстер ; [пер. с англ.]. – М. : Аспект-Пресс, 2011. – 400 с.
12. **Різун В. В.** Маси : тексти лекцій / В. В. Різун. – К. : ВПЦ „Київський університет”, 2003. – 118 с.
13. **Матвеева Л. В.** Психология телевизионной коммуникации : учебн. пособие [для студ. высш. учебн. завед.] / Матвеева Л. В., Аникеева Т. Я., Мочалова Ю. В. – М. : РИП-холдинг, 2002. – 316 с. – (Серия „Академия рекламы”)
14. **Ольшанский Д. В.** Психология масс / Д. В. Ольшанский. – СПб. : Питер, 2002. – 363 с. – (Серия „Мастера психологии”).
15. **Бебик В. М.** Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві : психологія, технології, техніка паблік рилейшнз : монографія / В. М. Бебик. – К. : МАУП, 2005. – 438 с.
16. **Белорус О. Г.** Глобальное устойчивое развитие / О. Г. Белорус, Ю. М. Мацейко. – К. : КНЕУ, 2006. – 488 с.
17. **Зернецкая О. В.** Проблемы конкурентного развития системы глобальной коммуникации / О. В. Зернецкая // Глобальное конкурентное пространство / О. В. Зернецкая. – К., 2008. – Разд. XIII. – С. 630–666.
18. **Кіслов Д. В.** Політична безпека масових комунікацій : монографія / Д. В. Кіслов. – К. : „МП Леся”, 2010 – 208 с.